

ДАВИДЕНКО О.В.

аспірант кафедри педагогіки
Ніжинського державного
університету ім. Миколи Гоголя

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС „STER” У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ
ПОЛЬСЬКИХ ДІТЕЙ НА ТЕРЕНАХ
ГЕНЕРАЛЬНОГО ГУБЕРНАТОРСТВА (1940-1942 РР.)**

Воєнні дії гітлерівської Німеччини проти Польщі, які розпочалися у вересні 1939 р., зруйнували життєві та професійні цілі п'яти з половиною мільйонів дітей та молоді і близько дев'яноста тисячам вчителям шкіл різних типів. Відомо, що основною метою нацистів було підкорити польський народ, ліквідувати матеріальне і духовне надбання польської нації. Дискримінація польської освіти німецькою владою вилилася у широкомасштабну акцію закриття середніх загальноосвітніх шкіл і закладів вищої освіти.

Офіційно-дозволеними залишилися початкові (основні) семирічні школи та професійні заклади освіти, навчання в яких мало здійснюватися під контролем Відділу освіти і науки Генерального Губернаторства (далі – ГГ). Крім того, уряд ГГ 10 грудня 1939 р. видав розпорядження, згідно з яким керівники діючих освітніх закладів повинні заборонити використання в навчальному процесі довоєнних підручників з історії, географії, читанок із польської мови та літератури. Деякі екземпляри знищувалися, інші – конфісковувалися та вивозилися до Шкільних інспекторатів [4, с. 44]. Таким чином, школи залишилися без навчально-методичного забезпечення та без доступу до бібліотек.

Однак німецька окупаційна адміністрація, паралельно із репресивними заходами, намагалася взяти під контроль освітню сферу, і тому робилися спроби охопити початковим шкільним навчанням усіх польських дітей. Наступним кроком в царині освітньої політики було розпорядження Відділу освіти і науки ГГ від 14 червня 1940 р. про затвердження літературних творів для обов'язкового вивчення. Так, учні I-VII класів знайомилися з спадщиною Г. Андерсена, Х. Бурської, Б. Пруса, С. Ординської, М. Конопницької, А. Міцкевича та ін. Зазначимо, що вчителям рекомендувалося використовувати лише ті уривки з творів вищезгаданих авторів, які не становили жодної ідеологічної загрози для німців. Проте перед німецькою освітньою адміністрацією відкритим залишалось питання підготовки навчально-методичної літератури та підручників для офіційно-дозволених шкіл.

У червні 1940 р. представниками німецької адміністрації було налагоджено зв'язок із Краківським видавництвом „Burgverlag”, яке мало зайнятися друком часопису для навчання польських дітей. 31 липня 1940 р. керівник Головного відділу науки і освіти в ГГ А. Ватцке видав розпорядження, в якому йшлося про започаткування щомісячного часопису „Ster”. Це видання мало бути, за задумом німецьких освітніх функціонерів, не лише універсальним журналом-підручником, але й обов'язковим дидактичним матеріалом для вивчення польської мови, історії, географії та інших дисциплін [2, с. 51-52]. На його шпальтах повинні були міститися

спеціально підібрані уривки з літературних творів відомих польських письменників, вірші та короткі оповідання про природу, життя тварин, деякі ретельно відібрані матеріали з довоєнних підручників.

Перший номер вийшов у вересні 1940 р., і редакційний колектив журналу, до якого входили представники польської інтелігенції, що співпрацювали з німцями, зокрема, Ф. Бердецькі, закликав учителів, не дивлячись на важкі часи, працювати для надання освіти польським дітям під німецькою опікою. У ньому ми також зустрічаємо публікації пропагандистського характеру, які запрошують польську молодь до фізичної праці у галузі важкої промисловості, сільського господарства тощо, що ще раз підкреслювали реальні цілі нацистських загарбників – готувати підростаюче польське покоління для господарських потреб III Рейху. Зауважимо, що німці здійснювали жорсткий контроль використання даного періодичного видання в навчальному процесі. Так, кількість учнів в класі повинна була відповідати кількості номерів журналів, підписки яких була обов'язковою. За не використання журналу на заняттях арешту підлягали директори шкіл та вчителі. За підрахунками польських дослідників, до 1942 р. було видано 600 тис. екземплярів часопису [5, с. 398]. Відмітимо також той факт, що процес бойкотування „Ster” вчителями, про що закликали представники підпільної освіти, був справою досить складною. Як свідчать архівні матеріали, згідно з анкетуванням, проведеним в кінці 1942 р. у варшавських школах, понад половини учнів відповіли, що їм подобається журнал, тому що: „... він містить цікаву інформацію та ілюстрації” [1].

На сторінках „Ster” згодом з'являється навчальний матеріал до інших предметів, зокрема, біології, фізики, хімії. Систематичний виклад матеріалу з природничих наук розпочався у 1941 р. з четвертого номеру. На його сторінках ми можемо познайомитися з оповіданнями: „Як і чим харчуються комахи”, „Природничий календар”, „Про рослини, комахи, тварини”, „Пугач” (Й. Чарковська) тощо. Відмітимо, що Географія та Історія Польщі були такими навчальними дисциплінами, викладання яких було під пильним наглядом інспекторів Відділу науки і освіти ГГ. Тому курс географії мав назву „Географія ГГ як частини Великого Рейху”. Вже на сторінках перших номерів „Ster” можна побачити мальовничу панораму гірських масивів Татр. Проте краса краю, його географічне положення, флора не підлягали дискусії на заняттях, а наголошувалося лише на нафтовидобувній промисловості, фауни краю, що могло бути корисним для нацистської Німеччини.

Поява вищезгаданого навчально-методичного посібника викликала стурбованість із боку представників підпільної адміністрації, зокрема, Таємної організації вчителів (далі – ТОВ) та Департаменту освіти і культури (далі – ДЮіК) Делегатури Уряду. Тому було прийнято рішення: паралельно з дозволеними номерами „Ster” видавати методичні вказівки та коментарі до кожного номеру з метою адаптації журналу для процесу легального і підпільного навчання. На черговому з'їзді ТОВ їх було затверджено і вирішено видавати журнал „Nasz Sternik”, який рекомендував методику використання офіційних програм у навчанні географії, історії, польської літератури. Для прикладу проілюструємо коментар у виданні „Nasz Sternik” до журналу „Ster”, виданому у 1941 р. Так, у п'ятому номері журналу „Ster” для школярів пропонували фрагменти з творів Й. Кохановського, В. Пола, В. Реймонда, Б. Пруса. Ми можемо процитувати рекомендований вчителям коментар у „Nasz Sternik” щодо

оповідання „Буря в Антарктиці”:, ... ілюстрація до цього оповідання нагадує нам наш власний польський човен, який пливе по нашому власному морю. Сьогодні наш човен – це образ боротьби у великому морі, який намагається повернутися у свої власні територіальні води. Вказати на участь поляків у внесок у світову науку на благо всього людства. Згадати про мужність та відданість ... ” [3, с. 101]. Як бачимо, за допомогою таких методичних вказівок стало можливим досягнення навчально-виховних цілей у навчальному процесі. Проте в реальності було важко розповсюджувати „Nasz Sternik” одночасно по всій території ГГ.

Отже, навчально-методичний часопис „Ster” займав чинне місце у навчально-виховному процесі в початковій школі під час окупації на території ГГ. Не дивлячись на гітлерівську ідеологію, що пронизувала дане видання, „Ster” залишався єдиним доступним навчальним посібником, що використовувався в навчальному процесі в основній школі, дозволеної окупаційною владою. Не зважаючи на тотальний контроль з боку німецької адміністрації, організатори підпільного навчання, у тісній співпраці з більшістю вчителів, активно впроваджували у початковій школі навчально-методичні вказівки до часопису „Ster”, що мали назву „Nasz Sternik”. Таким чином, завдяки зусиллям із боку представників таємної освіти стало можливим навчання польських дітей в іншій площині, близькій до їх національної свідомості та самотності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Archiwum Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego (далі – AZG ZNP). – Sygn. 24. – teczka 23. – Sprawozdania okresowe Departamentu Oświaty i Kultury dotyczące szkolnictwa jawnego i tajnego. – Warszawskie dziecko szkolne w czasie okupacji 1939-1945.
2. Ignatowicz A. Tajna Oświata i Wychowanie W Okupowanej Warszawie / A. Ignatowicz. – Warszawa: Fundacja „Warszawa Walczy 1939 – 1945”: [Bellona], 2009. – 191 s.
3. Krasuski J. Rola „Steru” w jawnym i tajnym szkolnictwie powszechnym na terenie Generalnej Guberni /J. Krasuski // Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych. – 1982. – T. – С. 95 – 103.
4. Krasuski J. Tajne szkolnictwo polskie w okresie okupacji hitlerowskiej 1939-1945 /J. Krasuski. – Warszawa: PWN, 1977. – 411 s.
5. Król E. Sprawa podręczników i pomocy naukowych w jawnym szkolnictwie polskim / E. Król // Przegląd Historyczno – Oświatowy. – 1977. – №4. – С. 396 – 401.